

Η μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) – Λοξή φάλαγγα

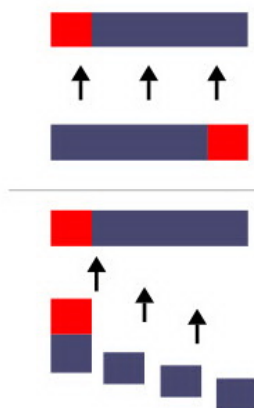
Απόσπασμα από το έργο του *Γεωργίου Σταϊνχάουερ*

«Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ»

Επαμεινώνδας

Epaminondas.

Απλουστευμένο σχήμα της παραδοσιακής διάταξης μάχης και προέλασης των οπλιτών (τα επίλεκτα στρατεύματα με κόκκινο χρώμα). Κάτω: η διαγώνια φάλαγγα που χρησιμοποίησαν οι Θηβαίοι υπό τον Επαμεινώνδα. Η ισχυρή αριστερή πτέρυγα προχωρούσε, ενώ η αδύναμη δεξιά πτέρυγα υποχωρούσε ή παρέμενε ακίνητη.

Η σπουδαιότερη ίσως από τις μάχες του 4ου αι. είναι αυτή στα Λεύκτρα που εσήμανε και το τέλος της κλασικής Σπάρτης.

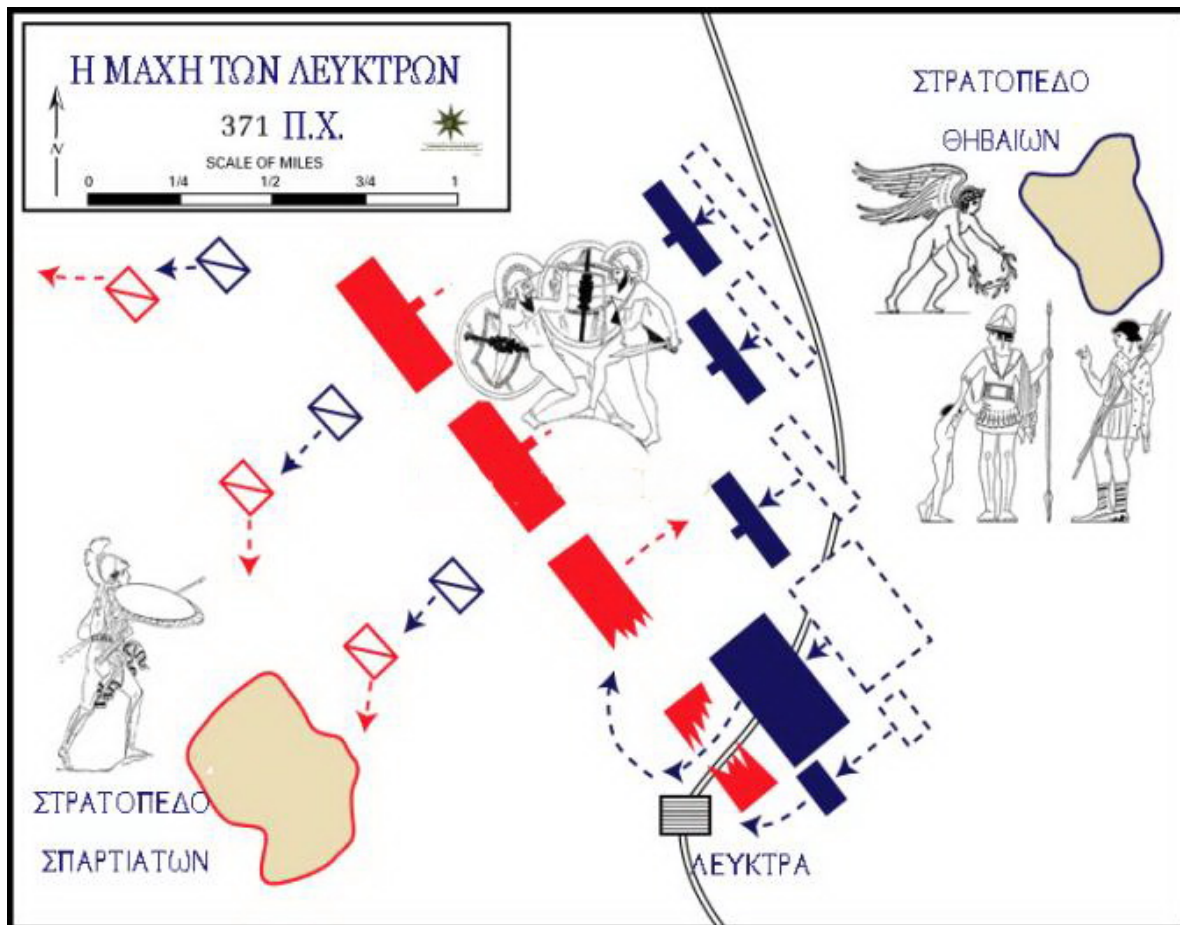
Δυστυχώς οι πληροφορίες που έχουμε για τη μάχη είναι ελλιπείς και δεν συμφωνούν μεταξύ τους. Το ίδιο ισχύει και για τις ερμηνείες που δόθηκαν. Ο Ξενοφών (Ελλ. 6. 4. 8-15) που αποτελεί την πιο κοντινή στα γεγονότα πηγή, είναι φιλολάκων και ως εκ τούτου είναι πιθανό να μη συμπαθούσε τον Επαμεινώνδα, τον οποίο δεν αναφέρει στα Λεύκτρα, αν και θα πλέξει το εγκώμιό του στη μάχη της Μαντινείας το 362. Τούτο ενδεχομένως εξηγεί γιατί ο Ξενοφών, αν και δίνει (μόνον αυτός) ορισμένα στοιχεία για τη βοιωτική παράταξη (βάθος φάλαγγος, συγκέντρωση δύναμης στο αριστερό κέρασ με στόχο τον Σπαρτιάτη βασιλιά, παρουσία ιππικού), παραιτείται όμως από μια σαφή περιγραφή της βοιωτικής τακτικής επιμένοντας ανταυτού στους λόγους της ήττας των Λακεδαιμονίων (κακή τακτική του ιππικού, πεσμένο ηθικό του και σύγχυση, λόγω μέθης, του στρατού, αδόκητος θάνατος Κλεομβρότου κατά την επίθεση), το μέγεθος όμως της οποίας, συγκεκριμένα την εξόντωση 400 από τους 700 Σπαρτιάτες, δεν μπορεί να αντιληφθεί ο αναγνώστης.

Η βοιωτική νίκη υπήρξε αποτέλεσμα της ολοκλήρωσης της τακτικής της φάλαγγος, η οποία ήδη στη μάχη της Κορώνειας είχε αποδείξει τις δυνατότητές της: την ικανότητα αλλαγής μετώπου και διέλευσης μέσα από την εχθρική παράταξη. Χάρη στις συνεχείς εκστρατείες του Αγησιλάου στη Βοιωτία κατά την 20ετία που μεσολάβησε από τις μάχες που περιγράψαμε προηγουμένως, οι Θηβαίοι είχαν την ευκαιρία να εξοικειωθούν με τη σπαρτιατική πολεμική τακτική και να μελετήσουν τα αδύνατα σημεία της. Για τη θεωρητική σύλληψη, την οργάνωση, εκπαίδευση και διοίκηση της στρατιωτικής δυνάμεως που εξουδετέρωσε τη φοβερή σπαρτιατική φάλαγγα στα Λεύκτρα, χρειάστηκε ωστόσο η στρατηγική μεγαλοφυΐα του Επαμεινώνδα και το οργανωτικό πνεύμα του Πελοπίδα.

Ως προς τα βασικά της στοιχεία η τακτική του Επαμεινώνδα αποτελεί την τελειοποίηση των παραδοσιακών στοιχείων της βοιωτικής τακτικής.

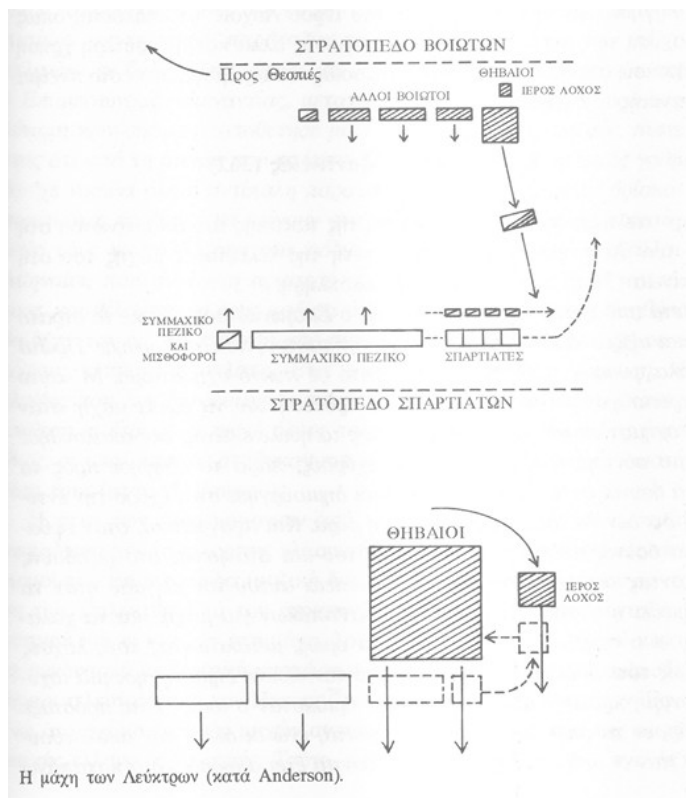
Ο βασικός νεωτερισμός συνίσταται εν προκειμένω στην ενίσχυση (σε βάθος 50 ανδρών) του κέρατος που αποτελεί την αιχμή της βοιωτικής επίθεσης, η οποία μεταφέρεται από το δεξί στο αριστερό κέρασ, έτσι ώστε να προχωρεί χωρίς τον κίνδυνο λοξοδρόμησης (όπως συνέβη στη Μαντινεία το 418), ενάντια στο πιο ισχυρό σημείο της εχθρικής παρατάξεως με

σκοπό να πλήξει σαν σφυρί το «κεφάλι του φιδιού», δηλ. το σημείο της εχθρικής παράταξης (μεταξύ πρώτης και δεύτερας μόρας) όπου βρίσκεται ο βασιλιάς των Λακεδαιμονίων με τους 300 (πεζούς) ιππείς.

Δύο σημεία παραμένουν ωστόσο σκοτεινά. Το πρώτο αφορά στο νόημα του όρου της λοξής φάλαγγας, το δεύτερο στο ρόλο του Ιερού Λόχου. Ιδιαίτερη σύγχυση έχει προκαλέσει η ερμηνεία της βοιωτικής τακτικής της «λοξής φάλαγγας» Σύμφωνα με τον Διόδωρο (15 52-56) οι επίλεκτοι που βρίσκονταν επικεφαλής του αριστερού κέρατος, αποτελούσαν την αιχμή της παρατάξεως, ενώ το δεξί κέρας ήταν παρατεταγμένο βαθμιδωτά προς τα πίσω. Ο Πλούταρχος (Βίος Πελοπίδα) ομιλεί, αντίθετα, για διαγώνια κίνηση της φάλαγγος, ενώ για τον Αρριανό η διάταξη της λοξής φάλαγγος σημαίνει απλώς ότι το ένα κέρας πολεμεί, ενώ το άλλο συγκρατεί, με τακτική υποχώρηση, την πίεση του αντιπάλου. Γεγονός είναι ότι η σημασία που αποκτά για τη βοιωτική επίθεση το αριστερό κέρας της παρατάξεως, έχει ως συνέπεια την αλλαγή του ρόλου του δεξιού: ενώ το αριστερό κέρας προχωρεί επιτιθέμενο, το δεξί παραμένει πίσω δημιουργώντας απόσταση ανάμεσα στα δύο σπαρτιατικά κέρατα και απειλώντας το δεξί με κύκλωση (Πλουτ. Πελοπ. 23.1: Ο Επαμεινώνδας τράβηξε τη φάλαγγά του λοξά προς τα αριστερά, έτσι ώστε να απομονώσει όσο μπορούσε περισσότερο το δεξιό των Σπαρτιατών από τους άλλους Έλληνες και να σπρώξει πίσω τον Κλεόμβροτο πέφτοντας πάνω του με όλες του τις δυνάμεις (προσπεσών άνθρωως κατά κέρας). Ο Κλεόμβροτος που κατάλαβε το σχέδιο άρχισε να αλλάζει τη διάταξή του, αναπτύσσοντας το δεξί του κέρας και μετακινώντας, όπως ο Άγιος στη Μαντίνεια, στρατιωτικά τμήματα από το αριστερό για την ενίσχυση του δεξιού κέρατος, με σκοπό να περικυκλώσει τον Επαμεινώνδα, μια κίνηση γνωστή από τις προηγούμενες μάχες στη Μαντίνεια και το Νεμέα. Εκείνη τη στιγμή, και

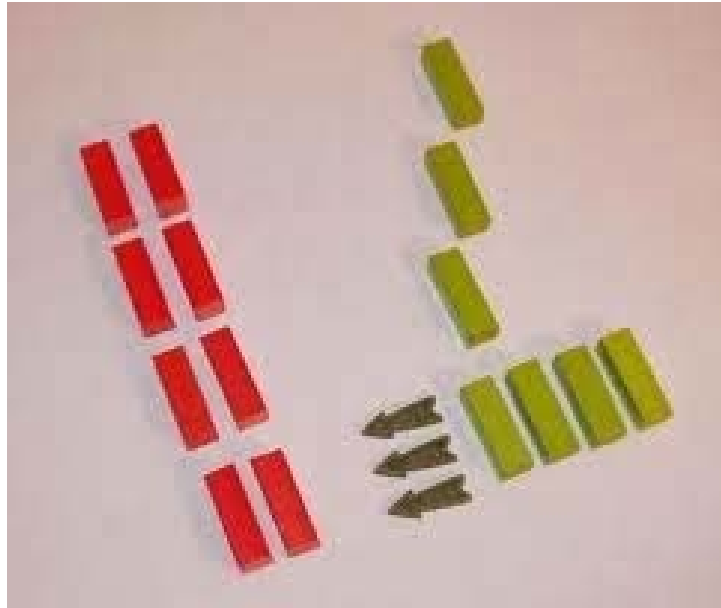
προτού ακόμη ο Κλεόμβροτος ολοκληρώσει την κίνησή του (Πλουτ. Πελοπ. 23.2.: *πρὶν ἀνατεῖναι τὸν Κλεόμβροτον τὸ κέρας*) κάνει την εμφάνισή του ο Πελοπίδας με τον Ιερό Λόχο (ἐν τούτῳ προεξέδραμε). Ο Ιερός Λόχος που ήταν ένα ειδικό (ανεξάρτητο) ἀγῆμα, που προήλθε από την πρόσφατη αναδιοργάνωση σε επαγγελματική βάση από τον Πελοπίδα του αριστοκρατικού σώματος των 300 ἐπίλεκτων προμάχων (πολεμιστῶν της πρώτης γραμμής) της βοιωτικής φάλαγγος (Lazenby, Spartan Army ο. 157), είναι συνεπῶς πολύ πιθανό ὅτι αποτελοῦσε την αιχμή του δόρατος της βοιωτικής φάλαγγος, της οποίας κατά κάποιον τρόπο ἀνοίγε το δρόμο. Ενδιαφέρουσα είναι (Anderson) η υπόθεση ὅτι ο Ιερός Λόχος χρησίμευσε ὡς επικουρικό σῶμα για τη στρατηγική υποστήριξη του επιτιθεμένου αριστεροῦ κέρατος και την κάλυψή του ἀπὸ ἐνδεχόμενη κύκλωση. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση, η οποία στηρίζεται μόνο στην ἀνάλυση της φανταστικῆς μάχης των Θυμβρᾶρων μεταξύ του Κύρου και του Κροῖσου, στην *Κύρου Παιδεία*, πρέπει να φανταστοῦμε τον Ιερό Λόχο να παραμένει σε ἐπιφυλακή («ἐνέδρα») πίσω ἀπὸ τη φάλαγγα, προκειμένου να ἐπιτεθεῖ ξαφνικά πλευροκοπώντας τον ἀντίπαλο, ὅταν αὐτός, ὅπως ἀναμένεται, θα ἐπιχειρήσει την κύκλωση της φάλαγγας.

Βασικό στρατηγικό ρόλο ἔπαιξε τέλος στη μάχη αὐτή το ἱππικό. Τοποθετημένο ὄχι ὡς συνήθως στα πλάγια, ἀλλὰ ἐμπρός ἀπὸ τη φάλαγγα, ὄχι μόνο δημιούργησε το παραπέτασμα σκόνης, που ἦταν ἀπαραίτητο για τη συγκάλυψη των κινήσεων της φάλαγγος και την παραπλάνηση σχετικά με το ρόλο των ἐπί μέρους σωμάτων (ἐν προκειμένῳ, κατὰ τον Anderson, του Ιεροῦ Λόχου), ἀλλὰ ἐπιπλέον κατατροπώνοντας και καταδιώκοντας το σπαρτιατικό ἱππικό μέσα στην παράταξη ἐπέτρεψε, με τη σύγχυση που δημιούργησε, την ἀμεση ἐπέμβαση του Ιεροῦ Λόχου. Τα ὑπόλοιπα, ὅπως η ἐνίσχυση των μετόπισθεν ἀπὸ τους ψιλοὺς ἀλλὰ και η ἐυρύτερη χρήση του ἱππικού, αποτελοῦν μικρότερης σημασίας νεωτερισμοὺς, μέσα στο πνεῦμα της γενικῆς ἐξέλι-

ξης.

ΛΟΞΗ ΦΑΛΑΓΓΑ

Ἡ μάχη τῶν Λευκτρῶν

...Ἡ πτώση τῆς Σπάρτης ἀποτελεῖ σταθμό στήν πολιτική ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀλλά καί στήν πολεμική ἱστορία ἡ μάχη τῶν Λευκτρῶν εἶναι σημαντικό ὀρόσημο: ὁ Ἐπαμεινώνδας βασίσθηκε βέβαια σέ μιά γνωστή καί πρῖν ἰδιομορφία τῆς τακτικῆς τῶν Βοιωτῶν (παρουσιάζεται στήν μάχη πού ἔγινε τό 424 π.Χ. στό Δήλιον¹), ὡστόσο ἦταν ὁ πρῶτος πού σκέφθηκε νά ἀντικαταστήσῃ τήν ἐνιαία κατά μέτωπον ἐπίθεση (ὅπως γινόταν πρῖν στήν μάχη ἐκ παρατάξεως) διαιρώντας τήν φάλαγγα σέ μιά ἐπιθετική καί μιά ἀμυντική πτέρυγα («μάχη τῶν πτερυγῶν»). Ἡ βασική ἰδέα τῆς νέας τακτικῆς («λοξή φάλαγξ»)² ἔγκειται στό ὅτι ἡ κύρια δύναμη τοῦ στρατοῦ συγκεντρώνεται στήν ἐπιθετική πτέρυγα σέ τόσο μεγάλο βάθος, ὥστε ἡ διάσπαση τῶν γραμμῶν τοῦ ἐχθροῦ νά ἐπιτύχῃ ὁπωσδήποτε, ἐνῶ ἡ ἀσθενέστερη ἀμυντική πτέρυγα περιορίζει ὅσο εἶναι δυνατό τήν δράση της, ἕως ὅτου κριθῇ ἡ μάχη ἀπό τήν ἄλλη· ἡ πτέρυγα πού νίκησε στρέφεται κατόπιν πρὸς τό κέντρο, ἐνῶ ἡ ἀμυντική περνᾷ στήν ἐπίθεση καί ὁ ἐχθρός περισφίγγεται ἔτσι καί ἀπό τίς δύο πλευρές. Στά Λευκτρα ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐνήργησε τήν ἐπίθεση - ἀφοῦ οἱ Βοιωτοὶ ἵππεῖς εἶχαν ἀπωθήσει τό ἐχθρικό ἵππικό - μέ τήν ἀριστερή πτέρυγα τοῦ πεζικοῦ του πού εἶχε παραταχθῆ σέ ἐξαιρετικά μεγάλο βάθος (50 ἀνδρῶν) ἐναντίον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ἐχθροῦ (μέ βάθος 12 ἀνδρῶν) πού διοικοῦσε ὁ Κλεόμβροτος, ἐνῶ ἄφησε τήν δεξιά πτέρυγα νά ἀποσυρθῇ λίγο πρὸς τά πίσω. Ἡ ἔφοδος ἔγινε μέ τόση ὀρμή, ὥστε ὁ ἐχθρός αἰφνιδιάσθηκε ἐντελῶς. Ἡ διάσπαση τῶν γραμμῶν τῶν Σπαρτιατῶν εἶχε καταστρεπτικά γι' αὐτούς ἀποτελέσματα - ὁ βασιλεὺς καί 400 Σπαρτιάτες ἔπεσαν

στό πεδίο τῆς μάχης! - ὥστε ὁ ἔλιγμός τῆς νικήτριας πτέρυγος (ὅπως ἔγινε κατὰ τὴν μάχη στὴν Μαντίνεια καὶ ἀργότερα στὶς μάχες τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) νά μὴν εἶναι ἀπαραίτητος. (Αὐτό τουλάχιστο προκύπτει ἀπὸ τίς ὀπωσδήποτε ἑλλιπεῖς περιγραφές τῆς μάχης). Ἡ ἐπινόηση τῆς νέας αὐτῆς τακτικῆς ἀπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδα - ἓνα ἀπὸ τοὺς μεγαλοφυέστερους στρατηγούς ὅλων τῶν ἐποχῶν - ἀποτελεῖ σταθμὸ στὴν στρατιωτικὴ τεχνη. Ἡ «λοξὴ φάλαγξ» ἐξελίχθηκε ἀργότερα ἀπὸ τὸν Φίλιππο (βλ. σ. 281 κ.ἑξ.) καὶ ἔπαιξε ἀκόμη κάποιο ρόλο καὶ στὴν νεώτερη ἐποχὴ (ὅπως π.χ. στὴν μάχη τοῦ Λούτεν, ὅπου ἐφαρμόσθηκε ἀπὸ τὸν Μ. Φρειδερίκο).

1. Ἡ νίκη αὐτὴ τῶν Βοιωτῶν στο Δῆλιο ὀφειλόταν κυρίως στὴ δεξιὰ πτέρυγὰ τους πού εἶχε βπαθος 25 ἀνδρῶν. Παρόμοια διάταξη εἶχε ὁ βοιωτικὸς στρατὸς καὶ στὴ μάχη τοῦ ποταμοῦ Νεμέα (το 394 π.Χ.). Στὴ συνήθεια αὐτὴ τῶν βοιωτῶν βασίστηκε, ὅπως εἶναι πιθανόν, ὁ Ἐπαμεινώνδας κατὰ τὴν ἐπινόηση ταῆς λεγόμενης «λοξῆς φάλαγγος». Πρβλ. J. Kromayer καὶ G. Veith, *Heerwesen und Kriegführung der Griechen und Römer* (Handbuch der Altertumswissenschaft IV, 3, 2), Μόναχο 1928, σελ. 93 κ.ἑξ.

2. Γιά τὴν στρατηγικὴ καὶ τὴν τακτικὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδα βλ. J. Kromayer, *alike Schlachtfelder in Griechenland I*, Βερολίνο 1903.

«ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ», (σελ. 275-276)
Ulrich Wilcken

Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων

Εξαιτίας τῆς ἱμπεριαλιστικῆς στάσης τῶν Θηβαίων ἐντὸς τῆς Βοιωτίας, ἡ Σπάρτη καὶ ἡ Αθήνα ἀποφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν στὴ Θήβα καὶ ἐστειλαν σπαρτιατικὲς δυνάμεις ὑπὸ τὸν Κλεόμβροτο στὴ Βοιωτία, ὅπου ἓνας ἀριθμητικὰ ὑποδεέστερος θηβαϊκὸς στρατὸς κατήγαγε θριαμβευτικὴ νίκη στὴ νότια Βοιωτία κοντὰ στα Λεύκτρα, σὲ μιὰ μάχη πού ἐγίνε μίᾳ ἀπὸ τίς διασημότερες στρατιωτικὲς ἐμπλοκὲς τοῦ τέταρτου αἰῶνα (Πλούταρχος, *Πελοπίδας* 19-23). Οἱ λεπτομέρειες γύρω ἀπὸ τοὺς σχηματισμούς μάχης εἶναι ἀμφιλεγόμενες. Οἱ σύγχρονοι μελετητὲς συχνὰ ἀποδίδουν τὰ εὐσημα στὸν Ἐπαμεινώνδα γιὰ τίς καινοτόμες τακτικὲς τοῦ στα Λεύκτρα, π.χ. γιὰ τὴν χρῆση φάλαγγας με βάθος πολλῶν σειρῶν, τὸ λοξὸ μέτωπο ἐπίθεσης καὶ τὴ συνδυασμένη χρῆση τοῦ ἱππικοῦ. Ὁ Hanson ἀμφισβητεῖ τίς καινοτομίες αὐτὲς ἀναλύοντας τὴν πρότερη ἐξέλιξη αὐτῶν τῶν τακτικῶν μάχης κατὰ τὸν αἰῶνα πρὶν τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἐπαμεινώνδα (Hanson 1988).

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ κλασικὴ, παραδεδομένη περιγραφή τῆς μάχης καὶ τῶν σχηματισμῶν πού χρησιμοποιήθηκαν ἔχει ὡς ἐξῆς: ὁ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὴ φάλαγγά του με βάθος πενήντα γραμμῶν στὴν ἀριστερὴ πτέρυγα ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Κλεόμβροτο καὶ τοὺς Σπαρτιάτες μαχητὲς του, πού

βρίσκονταν στη δεξιά πτέρυγα της αντίπαλης πλευράς. Έτσι έφερε αντιμέτωπα τα ισχυρότερα στρατεύματα των δύο πλευρών. Ο Ιερός Λόχος υπό τον Πελοπίδα πιθανότατα βρισκόταν ως μονάδα «επικεφαλής της πτέρυγας του Επαμεινώνδας» (Beck 2008). Οι υπόλοιποι Βοιωτοί ήταν αντιμέτωποι με τους συμμάχους της Σπάρτης. Στην αρχή της μάχης το θηβαϊκό ιππικό έτρεψε σε φυγή αυτό των Σπαρτιατών και η υποχώρηση του ιππικού μέσα από τις γραμμές των Σπαρτιατών προκάλεσε σύγχυση. Ο Επαμεινώνδας είχε χρησιμοποιήσει το ιππικό του για να δημιουργήσει ιδανικές συνθήκες για μαζική επίθεση του πεζικού. Ο Πελοπίδας και ο Ιερός Λόχος έσπευσαν να επιτεθούν στη φάλαγγα του Κλεόμβροτου προτού αυτή ανασυνταχθεί και δεν επέτρεψε στη σπαρτιατική γραμμή να κλείσει τα κενά της. Ο θάνατος εκατοντάδων Σπαρτιατών αλλά και του ίδιου του βασιλιά Κλεόμβροτου προκάλεσε περισσότερο πανικό και η Σπάρτη ηττήθηκε από τη Θήβα. Ανεξαρτήτως των τακτικών και των καινοτομιών που χρησιμοποιήθηκαν στη μάχη, το αποτέλεσμα ήταν ξεκάθαρο: οι Σπαρτιάτες είχαν τραπεί σε φυγή από μια δύναμη αριθμητικά κατά πολύ μικρότερη και οι φήμες -όπως και αυτή των Θηβαίων- είχε αλλάξει μια για πάντα. Επιπλέον, όπως επισημαίνει ο Beck, τα Λεύκτρα ήταν η πρώτη φορά που κάποιος αντιστάθηκε με επιτυχία εναντίον των Σπαρτιατών ως εποπτών της κοινής συνθήκης ειρήνης.

ΠΗΓΗ:

http://boeotia.ehw.gr/Forms/flemmaBody.aspx?lemmaId=12747#chapter_0

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Έπαμεινώνδας

...Ο Έπαμεινώνδας εμφανίζεται για πρώτη φορά στο ιστορικό προσκήνιο κατά το παραπάνω συνέδριο της Σπάρτης. Όσα ανέφεραν οι Αρχαίοι για την πριν από το 371 π.Χ. ζωή του ανήκουν όλα στην σφαίρα του θρύλου. Το μόνο βέβαιο είναι ότι υπήρξε μαθητής του πυθαγορείου Λύσιος από τον Τάραντα. Όντας σε κάθε δραστηριότητα του αριστοκρατικός μέχρι μυελού οστέων έδειχνε με όποιοδήποτε τρόπο την αποστροφή του για την δημοκρατία· παρά ταυτα υπηρέτησε την πατρίδα του με αφοσίωση. Συνδεδεμένος με στενή φιλία προς τον λίγο πιο νέο Πελοπίδα, χωρίς προσωπικές φιλοδοξίες και άτρωτος από το χρήμα, είναι ούτος μία από τις πιο συμπαθητικές φυσιογνωμίες του 4ου αιώνας. Η κύρια ιστορική του σημασία σχετίζεται με τον τομέα της στρατηγικής. Σ' αυτόν αναδείχθηκε σαν ένας από τους πιο τολμηρούς νεωτεριστές όλων των περιόδων. Όλες οι παλαιότερες μάχες της ελληνικής ιστορίας στηρίχθηκαν αποκλειστικά στην παράλληλη παράταξη : Μέ την βοήθεια του ενισχυμένου δεξιού κέρατος προσπαθούσαν οι αντίπαλοι να κυριαρχήσουν στο πεδίο της μάχης και αφού υπερεκράσουν τον έχθρο να τον πλήξουν από τα πλάγια· ή τακτική τούτη έμ-

φρανίζεται αδιάκοπα με διάφορες παραλλαγές. Ο Έπαμεινώνδας χρησιμοποιώντας τό σύστημα τῶν συνδυασμένων ὄπλων ἐφήρμοσε μιά καινούργια ιδέα : Πρόκειται γιά τήν ιδέα τῆς «λοξῆς φάλαγγος». Τό τμήμα πού ἀποτελοῦσε ἀποφασιστικό παράγοντα γιά τήν ἔκβαση τῆς μάχης δέν ἦταν πιά τό δεξιό κέρασ, (ὅπως συνέβη ἀκόμη καί κατά τήν μάχη τοῦ Δηλίου τό 424), ἀλλά τό ἀριστερό, πού παρατασσόταν μέ βάθος μέχρι πενήντα ἀνδρῶν. Ἡ ιδέα τοῦ Έπαμεινώνδα, πού ἐφαρμόσθηκε μέ ἀπόλυτη πληρότητα στήν μάχη παρά τά Λεύκτρα (371), ἀντιπροσωπεύει γενικώτερα μιά καινούργια περίοδο τῆς πολεμικῆς τέχνης : Ἡ ἐποχή, κατά τήν ὁποία ὁ στρατός τῆς Σπάρτης καθόριζε τήν τροπή κάθε συγκρούσεως μέ τήν ἐπίθεση τοῦ δεξιοῦ του ἄκρου, εἶχε πιά περάσει γιά πάντα.

«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ», σελ. 235

Hermann Bengston

[Ἡ μάχη των Λεύκτρων - Επαμεινώνδας](#)

Ο Έπαμεινώνδας, επειδή οι δυνάμεις του υστερούσαν ἔναντι των Λακωνικῶν σε ἀριθμό στρατιωτῶν, ἐγκαινίασε τήν τακτική τῆς Λοξῆς Φάλαγγας, ἡ ὁποία συνίσταται στήν πύκνωση-ἐνίσχυση τοῦ ἐνός κέρατος, δεξιοῦ ἢ ἀριστεροῦ, μέ ἐκλεκτά τμήματα καί ἐξαπόλυση ἐπιθέσεως, ἐν εἶδει σφήνας, πρὸς τό ἀσθενέστερο σημεῖο τοῦ ἀντιπάλου. Ὅπως γράφει ὁ σπουδαῖος Γερμανός ιστορικός U. Wilken, «ἡ ἐπινοήση τῆς νέας τακτικῆς ἀπό τὸν Ἐπαμεινώνδα (...) ἀποτελεῖ σταθμό στή στρατιωτική τέχνη»^[15]. Ἡ «λοξή φάλαγγς» θα ἐξελιχθεῖ ἀργότερα ἀπό τό Φίλιππο καί ἐπαίξε ἀκόμη κάποιο ρόλο καί στήν νεότερη ἐποχή, ὅπως π.χ. στή μάχη τοῦ Λούτεν ὅπου ἐφαρμόσθηκε ἀπό τὸν Μ. Φρειδερίκο^[16]. Ἀλλά καί ἡ τακτική τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν τεθωρακισμένων στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο εἶναι παραλλαγή τῆς Ἐπαμεινώνδειας Λοξῆς Φάλαγγας. Ὁ μέχρι πρόσφατα θεωρούμενος σαν ὁ μεγαλύτερος θεωρητικός τοῦ πολέμου τῶν νεότερων καιρῶν, ὁ Σερ Μπάζιλ Λίντελ Χαρτ, γράφει γιά τὸν Ἐπαμεινώνδα τα ἐξῆς: «Ὁ Ἐπαμεινώνδας ὄχι μόνο ἀπομακρύνθηκε ἀπό τίς τακτικές μεθόδους πού εἶχαν καθιερωθεῖ ἀπό πείρα αἰῶνων, ἀλλά ἔβαλε τα θεμέλια νέων μεθόδων στή τακτική, τήν Στρατηγική καί τήν Ὑψηλή Στρατηγική τίς ὁποῖες ἐγκολπώθηκαν ὁ μετέπειτα διδάσκαλος τῆς Πολεμικῆς Τέχνης γιά τήν περαιτέρω ἀνέλιξή τῆς. Ἀυτή καθ' αὐτή ἡ «υφή» τῶν στρατηγικῶν σχεδίων τοῦ ἐπέζησε καί ἀναπλάσθηκε. Ἡ τακτική τῆς «λοξῆς φάλαγγας», ἡ ὁποία κατέστησε Μεγάλο τὸν Φρειδερίκο δέν ἦταν τίποτε ἄλλο παρά μιά ἐλαφρά βελτίωση τῆς μεθόδου τῆς τακτικῆς τοῦ Ἐπαμεινώνδα»^[17].

Ἐνας ἄλλος ἀξιόλογος μελετητής τῆς Ἐπαμεινώνδειας τακτικῆς -καί ὄχι μόνον-, ὁ Egon Friedell, παρατηρεῖ: «Ὡς τότε (δηλαδή ὡς τήν ἐποχή τοῦ Ἐπαμεινώνδα) ἦταν τό δεξιό κέρασ τό ἐπιθετικότερο καί τό ἰσχυρότερο, γιάτί τα δόρατα ἐκλιναν ἀκούσια πρὸς τα δεξιά. Ἐπομένως ἡ νίκη ἐξαρτιόταν πάντα ἀπό αὐτό τό κέρασ»^[18]. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπράξε τό ἀντίθετο. Στήν μάχη τῶν Λεύκτρων (371 π.Χ.), επειδή εἶχε λιγότερες δυνάμεις ἀπό τὸν Σπαρτιάτη βασιλιά Κλεόμβροτο, ἐνίσχυσε τό ἀριστερό κέρασ (τοῦ ἔδωσε βάθος 50 ἀνδρῶν, ἐνῶ ὁι Σπαρτιάτες διατήρησαν τήν ἰσοπαγή διάταξη τῶν 8 ἀνδρῶν σε ὅλη τήν ἔκταση τοῦ μετώπου) καί τοῦ ἔδωσε κατά τήν ἐπίθεση τὴ μορφή σφήνας. Ἐτσι βέβαια ἀδυνατίζε τό ἀριστερό. Γιά τήν προστασία τοῦ χρησιμοποίησε τό ἐκλεκτό βοιωτικό ἰππικό πού καί σ' αὐτό ἔδωσε ἐπιθετική ἀποστολή. Ὡστόσο, τήν κύρια ἀποστολή εἶχε τό ἀριστερό κέρασ, πού ὅσο

προχωρούσε στις γραμμές των Σπαρτιατών, από λοξή η φάλαγγα γινόταν λοξότερη, έτσι που να συντελείται μια πλήρης μετάθεση του κέντρου βάρους της μάχης (Σ. Ι. Καργάκος: «Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης» τ. Β΄, σ. 428).

Αφού δημιουργούσε ρήγμα στο αριστερό, ο Επαμεινώνδας έστρεφε προς το κέντρο τη φάλαγγα και έθετε, όπως έπραξε και στη Μαντίνεια (362 π.Χ.) τους Σπαρτιάτες μεταξύ σφύρας και άκμονος. Στη μάχη αυτή σκοτώθηκε ο Επαμεινώνδας, και όπως γράφει ο Ξενοφών, «ακρισία και ταραχή έτι πλείων μετά την μάχην εγένετο ή πρόσθεν εν τη Ελλάδι»^[19]. Δηλαδή, αβεβαιότητα και ταραχή επικράτησε στην Ελλάδα μεγαλύτερη απ' ότι πριν. Αλλά η ιστορία δεν ανέχεται το κενό. Οι συγκρούσεις Αθηναίων, Σπαρτιατών και Θηβαίων ενέπλεξαν στο πολιτικό / πολεμικό τους παιχνίδι και τους Μακεδόνες, οι οποίοι είχαν, χάρη σε μια εκστρατεία του Πελοπίδα, προσδεθεί στο άρμα της βοιωτικής πολιτικής. Ως εγγύηση ασφάλειας ο Πελοπίδας έφερε στη Θήβα κι ένα μεγάλο αριθμό Μακεδόνων ευγενών, που φιλοξενήθηκαν στους επιφανέστερους θηβαϊκούς οίκους.

Απόσπασμα από άρθρο του Σ. Καργάκου

"ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΦΑΛΑΓΓΑ ΩΣ ΤΗΝ ΡΩΜΑΪΚΗ ΛΕΓΕΩΝΑ"

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Αεροπορική Επιθεώρηση", τ. 89, Ιούλιος 2010